

KURDLAR MUAMMOSI YAQIN SHARQDAGI SIYOSIY BEQARORLIKNING TA'SIRCHAN OMILI SIFATIDA

Saidxon Saidolimov

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi

Siyosiy fanlar doktori, professor

Gulzoda Abdusamatova

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi

Xalqaro munosabatlar yo'nalishi 4-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Kurd xalqining milliy mustaqillik va o'z davlatchiligini qo'lga kiritish muammosi eng keskin va murakkab muammolardan biri ekanligi aks etadi. Yaqin Sharqdagi beqarorlikning asosiy omillaridan biri bo'lgan kurd harakati bu mintaqadagi ichki siyosiy vaziyatga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Ko'p jihatdan shunga o'xshash vaziyat Eronda ham kuzatilmoqda, bu erda kurdlar ham milliy o'z taqdirini o'zi belgilash huquqidan mahrum. Kurd muxolifat tashkilotlari yetakchilari va faollari nafaqat o'z yurtida, balki xorijda ham ta'qib qilinmoqda.

***Kalit so'zlar:** Miliy ozodlik harakati, kurdlar, milliy san'at, tadqiqot, genotsid siyosati*

THE KURDISH PROBLEM AS AN INFLUENTIAL FACTOR OF POLITICAL INSTABILITY IN THE MIDDLE EAST

ABSTRACT

The article shows that the problem of national independence and statehood of the Kurdish people is one of the most acute and complex problems. The Kurdish movement, which is one of the main factors of instability in the Middle East, has a significant impact on the internal political situation in the region.

A largely similar situation is observed in Iran, where the Kurds are also denied the right to national self-determination. Leaders and activists of Kurdish opposition organizations are persecuted not only in their country, but also abroad.

***Key words:** National liberation movement, Kurds, national art, research, genocide policy*

KIRISH

Kurdarning kelib chiqishi va tarixi kam o'rganilgan. Kurd xalqining shakllanishida, shubhasiz, qadimgi Midiya va Eron qabilalari ishtirok etgan. 16-asr boshlarida Kurdistonning salmoqli qismi Usmonlilar imperiyasiga qo'shib olindi, hududining bir qismi esa Safaviylar davlati (Eron) tarkibiga kirdi.

Fors shohlari ham turk sultonlari singari kurdlarning feodal-qabilaviy tashkilotidan harbiy va siyosiy maqsadlarda foydalanganlar. Biroq, butun 19-asr davomida, ayniqsa 30-80-yillarda kurdlar bilan Turkiya va Eron hukmdorlari o'rtasida uzluksiz kurash bo'lib o'tdi, qo'zg'olonlar boshlanib, turk va fors hukumatlari tomonidan shafqatsizlarcha bostirildi.

Xullas, Iroqda Saddam Husayn hokimiyat tepasiga kelganidan so'ng Iroq va Eron o'rtasida uo'zbekh boshlandi, bu uo'zbekhda kurdlar har ikki tomondan qatnashdi. 1979 yilgi Eron Islom inqilobi Eronning NATO Turkiya bilan aloqalarini rivojlantirishga imkon bermagani ham ikkinchisining ajralib ketishiga hissa qo'shdi. O'z navbatida Turkiya ko'p yillar davomida arab qo'shnilar – Suriya va Iroq bilan do'stligini zaharlagan Isroil bilan alohida aloqalari bilan mintaqa davlatlari orasida ajralib turdi. Bundan tashqari, Suriya vaqti-vaqti bilan Turkiyaga hududiy da'volar bilan chiqdi va Iroq (Kerkuk) turklari (turkmanlari) Bag'dod tomonidan zulm qilinishi munosabati bilan Turkiya-Iroq munosabatlari qizib ketdi. Suriya va Iroq o'rtasidagi munosabatlarga kelsak, har ikki davlatda ham bir qator mafkuraviy tafovutlar, shuningdek, mintaqadagi yetakchilik uchun raqobat tufayli bir tomon – Baas hokimiyati edi.

Bularning barchasi oxir-oqibat ushbu to'rtta davlatda istiqomat qiluvchi kurdlarning bir-biridan yakkalanib qolishiga olib keldi, bu esa kurd etnosining ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy rivojlanishiga jiddiy to'siq bo'ldi. Masalan, turk kurdlari o'z siyosiy kurashining g'oyaviy asosi sifatida marksizm-leninizmni tanladilar, Eron kurdlari esa islom bayrog'i ostida birlashdilar. Iroq kurdlari odatda o'z siyosatini deideologizatsiya qilish yo'lini tutdilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Kurdarga o'z davlatini yaratishga intilish imkonini beradigan yana bir holat shundaki, ular o'zlarining qadimiy an'alarini, milliy madaniyatini, tilini, urf-odatlarini, urf-odatlarini, diniy imtiyozlarini saqlab qolishga muvaffaq bo'lishdi.

Endi kurd masalasi mintaqaviy doiradan ancha chiqib ketdi va asosiy jahon muammosiga aylandi, garchi Eron, Iroq, Turkiya va Suriya o'rtasida bo'lingan Kurdistonning strategik mavqei avvallari hamisha jahon kuchlarining e'tiborini tortgan. Ikkinchisi kurd milliy harakatiga nisbatan o'z siyosatini Yaqin Sharqdagi

global geosiyosiy manfaatlaridan kelib chiqqan holda qurgan va qurishda davom etmoqda. Bu mintaqa uchun kurashda ular tizimli ravishda kurd xalqining azaliy orzu-umidlaridan o'z g'arazli manfaatlari yo'lida foydalanishga urinib ko'rdilar. Bu 1979-yilda Eronda shoh rejimi ag'darilgach, hukumat qo'shinlari va kurd isyonchilari o'rtasida jangovar harakatlar boshlanganidan keyin AQSh siyosatida yaqqol namoyon bo'ldi. Keyin Humayniy Eron Kurdistonidagi vaziyatning keskinlashuvi va tartibsizliklar uchun aybni AQSh zimmasiga yukladi. Ikkinchisi bu ayblovlarni rad etishga harakat qildi. Ammo Amerikaning Tehrondagi elchixonasining kurdlar masalasiga doir e'lon qilingan hujjatlari buning aksini ko'rsatadi.

Shoh tuzumi ag'darilishidan oldin ham Eron Kurdistonidagi siyosiy vaziyat AQSh tashqi siyosat xizmatlarining doimiy e'tiborida edi. Hokimiyatga islomchilar kelishi bilan kurd mintaqalaridagi vaziyat AQShni faqat undan Erondagi ichki siyosiy vaziyatga ta'sir qilish va mamlakatdagi o'z pozitsiyalarini saqlab qolish uchun foydalanish nuqtai nazaridan qiziqirdi. Shu maqsadda, bir tomondan, Eron va Iroqning o'zaro chegara kelishmovchiligi va da'volariga, ikkinchi tomondan, kurd isyonchilarining kuchaygan harakatlariga pul tikish kerak edi. Shu bilan birga, oxirgi omil AQShning milliy ozchiliklarning harakatlarini o'z manfaatlari yo'lida foydalanishni nazarda tutuvchi tashqi siyosat doktrinasiga to'liq mos keldi.

Shunday qilib, 1970-yillarning oxiridan boshlab 20-asrda Eron va Iroqning harbiy qudratini tor-mor etishga urinayotgan amerikaliklar "kurd kartasi"ni o'ynay boshladilar. AQShning sobiq prezidenti R.Reyganning rejalarini amalga oshirish boshlandi, u bir paytlar "Kurdlar – biz xohlagan vaqtda yoqishimiz mumkin bo'lgan va yoqishimiz kerak bo'lgan gugurt" degan edi. Ammo, umuman olganda, kurd milliy harakati, o'zi rivojlanayotgan o'ta og'ir sharoitlarga qaramay, tobora kuchayib, Yaqin Sharqdagi xalqaro munosabatlar tizimining muhim omiliga aylanib bormoqda.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Kurdistonning o'zida ham, xoriydagi kurd diasporasi orasida ham kurdlarning milliy o'z taqdirini o'zi belgilash g'oyasi har gal ko'proq tarafdorlar ortib borayotgani katta ahamiyatga ega.

"Katta Yaqin Sharq" va "Yangi Yaqin Sharq" kabi konsepsiyalar zamonaviy Yaqin Sharq muammolarini bartaraf etish g'oyalari ostida AQSH geosiyosiy manfaatlarini ta'minlashning ifodasi hisoblanadi. Bunday g'oyalarning ilgari surilishi va zamonaviy geosiyosiy xaritalarning yaratilishi go'yoki bugungi dunyo AQSH milliy manfaatlarini amalga oshirishga ko'maklashishi kerak, degan noxolis ma'noni anglatadi.

Kurdlar masalasi Yaqin Sharqning “Heartland” hududida joylashgan Turkiya, Iroq, Eron va Suriya davlatlari uchun jiddiy va murakkab muammo bo‘lib qolmoqda. “Yangi Yaqin Sharq” xaritasi tahlili shuni ko‘rsatadiki, yuzaga kelayotgan o‘zgarishlar mintaqadagi siyosiy-harbiy holatni yanada murakkablashtirib yuboradi. Davlatlarning o‘zaro hudud almashishlari yoki o‘z hududlaridan ajralishlari hal etib bo‘lmaydigan nizolarga olib kelishi mumkin. Qo‘shma Shtatlar tomonidan kurdlarni harbiy-moliyaviy qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan sa’y-harakatlar, jumladan, “Yangi Yaqin Sharq” konsepsiyasini amalga oshirishga qaratilgan vositalar mintaqadagi milliy-etnik munosabatlar tizimiga salbiy ta’sir etishi mumkin.

XULOSA

Hozirgi davrda etnik hamda millatlararo ziddiyatlar va ular bilan bog‘liq muammolar jamiyatda barqarorlikni ta’minlash, jahonda tinchlikni saqlashga ma’lum darajada xavf tug‘diradi. Ushbu masalaning muhim tomoni shundaki, etnik va millatlararo ziddiyatlar adolatli tamoyillar asosida hal qilinmasligi oxir-oqibatda millatchilikning qalqib chiqishiga va xavfsizlikka tahdidni vujudga keltirishiga zamin yaratadi. Kurdlarning haligacha o‘z davlatiga ega bo‘lmaganligining asosiy sabablaridan biri ularning o‘ziga xosligi va tarixiy jihatdan shakllanishi murakkab kechgani bilan chambarchas bog‘liq. Ayni vaqtda bu kabi xususiyatlarni chuquq tadqiq etish Yaqin Sharq mintaqasidagi kurdlar masalasiga yechim sifatida keltiriladigan omillardan biri bo‘lishi mumkin. Shu nuqtai-nazardan, milliy-etnik munosabatlar va kurdlarning kelib chiqishiga oid turli yondashuvlarni ilmiy jihatdan kengroq o‘rganish zarur bo‘ladi. Xulosa qiladigan bo‘lsak, Yaqin Sharqdagi geosiyosiy vaziyatga kurdlar vositasi bilan ta’sir ko‘rsatish muammoning yechimi emas, balki alanga olishi hisoblanadi. Shu nuqtai-nazardan, jahon hamjamiyati kurdlar masalasida yakdil xalqaro huquqiy yondashuvni ishlab chiqishi va muammoga doimiy e’tibor qaratishi lozim bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Nazarova F. Yaqin Sharqdagi milliy-etnik munosabatlarda kurdlarning o‘rni. Ilmiy risola. 2021
2. Farhod, K. (2021). The problem of ethnic kurds in the middle eastern region: the history of origin and evolution. *Russia and the moslem world*, (1 (311)), 67-73.
3. Каримов, Ф. Э. (2020). Проблема этнических курдов в Ближневосточном регионе: история возникновения и эволюция. *Россия и мусульманский мир*, (3 (317)), 65-71.

4. Каримов, Ф. (2020). Роль и значение этнических и религиозных факторов в политической системе Ближнего Востока. *Научный журнал*, 20201504.
5. Eshpulotov, A., & Nazirov, M. (2023). Tunisda “arab bahori” hodisalari tahlili. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (2), 625-630.
6. Nazirov, M., & Israilov, K. (2023). Regional Competition between Saudi Arabia and Iran: The Dilema of Conflict and Consensus. *Journal of Social Research in Uzbekistan*, 3(02), 1-11.
7. Nazirov, M. (2021). G‘arb va musulmon olami dialektikasidagi zamonaviy tendensiyalar. *Academic research in educational sciences*, 2(12), 328-334.
8. Bektosh Berdiev. (2023). Image policy as an important factor in the improvement and progress of the country. *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research*, 1(2), 6–9.